

# HOẠT ĐỘNG HỖ TRỢ NẠN NHÂN CỦA TỘI PHẠM MUA BÁN NGƯỜI TRONG QUÁ TRÌNH TIẾN HÀNH TỔ TỤNG HÌNH SỰ

NGUYỄN VĂN OANH\*

*Trong những năm gần đây, thực hiện nguyên tắc lấy nạn nhân làm trung tâm trong các chính sách, chương trình hành động phòng, chống mua bán người, công tác hỗ trợ nạn nhân ngày càng được quan tâm hơn ở nước ta. Bài báo phân tích hoạt động hỗ trợ nạn nhân mua bán người trong quá trình tố tụng hình sự và những hạn chế của hoạt động này trong giai đoạn hiện nay.*

*Từ khóa: Nạn nhân, mua bán người, hỗ trợ, tố tụng hình sự.*

*Ngày nhận bài: 13/6/2021; Biên tập xong: 15/6/2021; Duyệt đăng: 22/6/2021*

In recent years, application of the victim-centered approach in policies and programs to prevent and combat human trafficking and support victims has received more and more attention in our country. This article analyzes the activities that support human trafficking victims during the criminal procedures and also highlights the limitations of these activities.

**Keywords:** Victims, human trafficking, support, criminal procedures.

Nạn nhân của tội phạm mua bán người là những người đã bị mua bán để phục vụ nhiều mục đích bóc lột khác nhau như: Khai thác tình dục, cưỡng bức lao động hay lấy bộ phận cơ thể người... Những người này không chỉ bị thiệt hại về sức khỏe thể chất mà còn thiệt hại về sức khỏe tinh thần. Chính vì vậy, việc hỗ trợ cho nạn nhân của tội phạm mua bán người được xác định là một trong những nhiệm vụ quan trọng và thể hiện giá trị nhân văn.

Thực hiện theo tinh thần của Nghị định thư về ngăn chặn, đàn áp và trừng phạt buôn bán người, đặc biệt là phụ nữ và trẻ em, Công ước ASEAN về phòng, chống buôn bán người, đặc biệt là phụ nữ và trẻ em cũng như các văn bản quốc tế mà Việt Nam đã ký kết, tham gia; hệ thống pháp luật trong nước đã xây dựng những quy định cụ thể về việc hỗ trợ nạn nhân của tội phạm mua bán người như Luật phòng, chống mua bán người năm 2011, Thông tư số 84/2019/TT-BTC ngày 27/11/2019

quy định nội dung, mức chi cho công tác hỗ trợ nạn nhân và nội dung, mức chi chế độ hỗ trợ nạn nhân quy định tại Nghị định số 09/2013/NĐ-CP của Chính phủ quy định chi tiết thi hành một số điều của Luật phòng, chống mua bán người (gọi tắt là Thông tư số 84/2019)...

Nạn nhân của tội phạm mua bán người được hỗ trợ trong bất kỳ giai đoạn nào sau khi được phát hiện, xác minh và xác định. Việc hỗ trợ nạn nhân có ý nghĩa rất quan trọng trong quá trình tiến hành tố tụng hình sự để bảo đảm quá trình điều tra, truy tố, xét xử người phạm tội được hiệu quả, làm rõ những tình tiết của vụ án mua bán người một cách khách quan và toàn diện. Trên cơ sở nghiên cứu hệ thống quy định pháp luật Việt Nam, phỏng vấn một số cán bộ công tác tại Cục Cảnh sát hình sự - Bộ Công an, Viện kiểm sát nhân dân (VKSND) và cán bộ của Sở Lao động, Thương binh &

*\* Tiến sĩ, Khoa Cảnh sát hình sự, Học viện Cảnh sát nhân dân*

Xã hội (LĐTBXH) của tỉnh Quảng Ninh, VKSND Thành phố Hà Nội, bài viết giới thiệu và cung cấp chi tiết những hoạt động hỗ trợ cho nạn nhân của tội phạm mua bán người trong các giai đoạn tố tụng hình sự theo quy định của pháp luật Việt Nam, đồng thời chỉ ra một số hạn chế của hoạt động này.

Trong quá trình tiến hành điều tra, truy tố và xét xử tội phạm mua bán người, việc hỗ trợ nạn nhân nhằm hướng tới đảm bảo sự an toàn về thể chất, ổn định về mặt tâm lý cũng như tạo điều kiện thuận lợi cho quá trình tố tụng. Sự hỗ trợ cho nạn nhân cũng rất đa dạng, phụ thuộc vào từng điều kiện, hoàn cảnh cụ thể. Tuy nhiên, những sự hỗ trợ sau đây được coi là cấp thiết, cần bản và phổ biến để đảm bảo vấn đề nhân quyền của nạn nhân.

***Thứ nhất, nạn nhân được hỗ trợ về nơi ở***

Trong giai đoạn điều tra, truy tố, xét xử tội phạm mua bán người, nạn nhân được cung cấp chỗ ở, nơi tạm trú an toàn để làm việc với các cơ quan tiến hành tố tụng. Theo chia sẻ của nhiều cán bộ được phỏng vấn, nạn nhân cần đến sự hỗ trợ về nơi ở thường là những nạn nhân có hộ khẩu thường trú ở tỉnh khác với địa bàn được phát hiện, những nạn nhân không nhớ được quê quán của mình hoặc những người lang thang. Chính vì vậy, việc cung cấp chỗ ở là rất cần thiết để họ có thể tạm thời hoặc lâu dài lưu trú, vừa bảo đảm sự an toàn về con người, vừa đảm bảo tính nhân đạo. Hoạt động cung cấp chỗ ở giúp cho các cơ quan và người tiến hành tố tụng thuận lợi cho việc tiến hành các hoạt động tố tụng như: Lấy lời khai của nạn nhân nhằm làm rõ đối tượng phạm tội, các tình tiết tăng nặng, giảm nhẹ trách nhiệm hình sự trong vụ án mua bán người; giám định độ tuổi nạn nhân để điều tra, truy tố, xét xử đúng tội danh; đánh giá mức độ

thương tật hay tổn hại sức khỏe của nạn nhân để truy tố đúng khung, khoản của tội danh được truy tố...

Trong một số trường hợp, nếu nạn nhân không được lưu trú thì có thể bị các đối tượng phạm tội đe dọa, mua chuộc nhằm thay đổi lời khai, thậm chí tiếp tục bị bán hoặc thay đổi chỗ ở (tiếp tục đi lang thang). Để tránh những vấn đề trên, các cơ quan tiến hành tố tụng có thể đề nghị với Phòng/ Sở LĐTBXH hoặc các tổ chức phi chính phủ, tổ chức quốc tế hỗ trợ để cung cấp nơi ở cho nạn nhân của tội phạm mua bán người. Những chỗ ở này đều bảo đảm sự an toàn và thoải mái cho nạn nhân cũng như thuận lợi cho quá trình cộng tác với chính quyền sở tại khi cần. Tuy nhiên, việc cung cấp chỗ ở trong một thời gian dài hay ngắn còn phụ thuộc vào nhiều yếu tố như nguyện vọng của nạn nhân hay điều kiện cơ sở vật chất của nơi cung cấp hỗ trợ...

***Thứ hai, nạn nhân được cung cấp thức ăn, quần áo và các vật dụng khác***

Trong quá trình điều tra, truy tố, xét xử vụ án mua bán người, nạn nhân được hỗ trợ thức ăn, đồ uống để đảm bảo điều kiện sức khỏe về thể chất và tinh thần trong quá trình làm việc với các cơ quan tiến hành tố tụng. Có như vậy, kết quả lấy lời khai hay giám định mới đảm bảo tính pháp lý, khách quan và chính xác. Những sự hỗ trợ này gắn liền với chỗ ở nạn nhân được cung cấp. Thông thường, nạn nhân được cung cấp các khẩu phần ăn đảm bảo các tiêu chí của pháp luật và quy định của nơi hỗ trợ. Nguồn kinh phí để cung cấp thức ăn cho nạn nhân cũng từ ngân sách của Nhà nước và sự hỗ trợ kinh phí từ các tổ chức quốc tế, tổ chức phi chính phủ có mối quan hệ phối hợp. Những quy định này được áp dụng hoàn toàn khác biệt với những người được hưởng chế độ của người lang thang, người già hay trẻ em theo đúng tinh thần của Thông tư số 84/2019.

Tương tự như vậy, nạn nhân cũng được hỗ trợ đầy đủ quần áo dùng trong sinh hoạt. Nhiều nạn nhân ở giai đoạn bóc lột, khai thác, quần áo bị rách do chạy trốn, do bị trừng phạt; hoặc quần áo bẩn, nhiễm khuẩn do bị giam giữ ở những nơi mất vệ sinh; hoặc quần áo không đủ ấm khi đã đổi mùa. Do đó, việc trang cấp quần áo cho nạn nhân là vô cùng cần thiết để họ có thể đảm bảo sức khỏe và cảm giác an toàn khi làm việc với cơ quan chức năng.

Cũng cần chú ý rằng, đối với những nạn nhân là phụ nữ và trẻ em gái, họ còn được cung cấp một số vật dụng thuộc về giới như quần áo lót hay băng vệ sinh. Trong nhiều trường hợp, nạn nhân có con nhỏ đi cùng thì các chính sách chung vẫn được áp dụng cho hai mẹ con; ngoài ra, em bé còn được trang cấp sữa, bím và tiêm chủng theo định kỳ. Những chính sách hỗ trợ này đảm bảo đáp ứng các nhu cầu cần thiết của nạn nhân.

### *Thứ ba, nạn nhân được cung cấp các dịch vụ y tế*

Đây được xem là một trong những sự hỗ trợ cấp bách cho nạn nhân của tội phạm mua bán người ở bất kỳ giai đoạn nào. Thực tiễn chỉ ra rằng, nạn nhân phải đối mặt với nhiều mối nguy hiểm về sức khỏe trong quá trình bị mua bán. Họ có thể phải hứng chịu những nỗi đau về thể chất do bị đánh đập, khai thác. Không chỉ vậy, nhiều nạn nhân có những biểu hiện sang chấn tâm lý nặng sau những cú sốc tâm lý liên tiếp được tạo ra bởi các đối tượng phạm tội. Nhiều nạn nhân mắc các bệnh liên quan đến tình dục hay suy sụp tinh thần, có biểu hiện trầm cảm, chán nản cuộc sống. Đây là những vấn đề sức khỏe nghiêm trọng, nếu không có biện pháp khám chữa bệnh kịp thời thì nạn nhân có thể không bao giờ hồi phục hoặc sẽ bị chết. Do đó, nạn nhân cần được khám sức

khỏe sàng lọc hoặc chữa trị các bệnh liên quan đến tình dục, sức khỏe tâm thần liên quan đến việc họ bị mua bán.

Về những chấn thương thể chất, cơ quan tiến hành tố tụng yêu cầu cơ quan y tế chăm sóc và chữa trị đến khi khỏi hẳn hoặc nạn nhân yêu cầu dừng điều trị. Những chấn thương phổ biến là gãy tay, gãy chân, gãy xương sườn, gãy răng, phù nề chân tay hay cơ thể... Nạn nhân có thể được điều trị ngay tại cơ sở của nhà tạm lánh hoặc được đưa tới các bệnh viện địa phương.

Đối với những thiệt hại về tinh thần, cần có sự tham gia của các chuyên gia tâm lý để hỗ trợ khắc phục và chữa trị cho những nạn nhân có biểu hiện sang chấn tâm lý từ đơn giản như sợ hãi, lo lắng cho đến phức tạp như trầm cảm, tự ti, không nhận thức được cảm giác. Những biện pháp này có thể chỉ tiến hành trong các giai đoạn tố tụng nhưng cũng có thể phải kéo dài sang giai đoạn tái hòa nhập cộng đồng. Nhiều trường hợp, người tiến hành tố tụng còn liên lạc với chính gia đình nạn nhân để động viên và tác động tích cực tới quá trình điều trị, giúp nạn nhân hồi phục sức khỏe trong thời gian sớm nhất có thể.

Dịch vụ y tế cũng phải được cung cấp cho con của nạn nhân trong quá trình điều tra, truy tố và xét xử tội phạm mua bán người. Nhiều trường hợp, nữ nạn nhân đang mang thai và sinh con ngay khi được giải cứu hoặc con còn nhỏ khi được giải cứu khỏi nơi bóc lột. Các chính sách y tế đều được áp dụng cho mẹ, đặc biệt chú ý đến các dịch vụ y tế cho con như khám sức khỏe định kỳ, tiêm chủng hoặc khám chữa bệnh khi bất thường để bảo đảm nạn nhân có đủ sức khỏe tinh thần, tâm lý và thể chất, cung cấp các thông tin chính xác, khách quan trong các giai đoạn tố tụng.

### *Thứ tư, nạn nhân được hỗ trợ pháp lý*

Khi nạn nhân được phát hiện, họ có thể đối mặt với nhiều rắc rối liên quan đến vấn đề pháp lý. Nhiều nạn nhân được đưa vào một quốc gia tiếp nhận bằng con đường hợp pháp như có visa du lịch, visa lao động, nhưng họ có thể có những hành vi vi phạm pháp luật ở quốc gia đó như ở lại quá hạn visa, có hành vi hoạt động bán dâm. Tuy nhiên, phần lớn nạn nhân được đưa vào quốc gia khác một cách bất hợp pháp, không có giấy tờ tùy thân. Chính vì vậy, nhiều vấn đề pháp lý liên quan tới những người này sẽ nảy sinh khi tiến hành các hoạt động tố tụng.

Một số hoạt động hỗ trợ về pháp lý cho nạn nhân gồm:

- Cấp lại giấy tờ tùy thân cho các nạn nhân. Trong nhiều trường hợp, nạn nhân sử dụng các giấy tờ giả hoặc không có giấy tờ để nhập cảnh vào một quốc gia trung chuyển hay quốc gia tiếp nhận. Một số trường hợp khác, các đối tượng tiến hành tịch thu hết các tài liệu, giấy tờ tùy thân của nạn nhân khi họ vừa được sang nước khác. Các giấy tờ được cấp lại gồm hộ chiếu và căn cước công dân của nạn nhân đã được xác định. Những giấy tờ này được xem là hành lang pháp lý quan trọng cho nạn nhân khi họ tham gia tư cách tố tụng cũng như bắt đầu một cuộc sống mới. Việc cấp giấy tờ pháp lý như giấy khai sinh còn áp dụng cho cả con của nạn nhân.

- Đảm bảo có người bào chữa, người giám hộ theo quy định của pháp luật. Nếu nạn nhân là người dưới 18 tuổi, cơ quan tiến hành tố tụng phải đảm bảo người giám hộ để thực hiện các hoạt động tố tụng theo đúng quy định của pháp luật. Trong một số trường hợp, nạn nhân yêu cầu có người bào chữa để đảm bảo quyền và lợi ích của mình khi tham gia hoạt động tố tụng theo đúng quy định của Luật Trợ giúp pháp lý năm 2017.

- Hỗ trợ giải quyết các vấn đề dân sự như đòi bồi thường thiệt hại do hành vi mua bán người gây ra, tranh chấp quyền nuôi con, giải quyết quyền thừa kế, hỗ trợ thủ tục xin học lại... Trên thực tiễn, các cơ quan chức năng thường liên hệ với Hội luật sư cấp tỉnh, Sở giáo dục và đào tạo hay các tổ chức phi chính phủ để tìm cách giải quyết phù hợp với những nhu cầu chính đáng này một cách nhanh chóng và hiệu quả.

### *Thứ năm, nạn nhân được hỗ trợ về chi phí đi lại*

Trong quá trình tố tụng, khi được yêu cầu đến làm việc với cơ quan chức năng, nạn nhân được hỗ trợ tiền tàu xe. Việc này áp dụng với những vụ án mua bán người đã khởi tố, nạn nhân trở về sinh sống cùng gia đình ở địa phương. Nhiều cán bộ phòng vẫn chia sẻ, việc yêu cầu nạn nhân đi từ nhà đến cơ quan tố tụng sẽ là một gánh nặng kinh tế vì họ thường là những người nghèo và đi lại nhiều mất thời gian làm việc của họ. Chính vì vậy, nạn nhân thường nhận được sự hỗ trợ về chi phí đi lại từ các cơ quan chức năng khi họ tham gia tố tụng.

### *Thứ sáu, nạn nhân được hỗ trợ ngôn ngữ khi tham gia hoạt động tố tụng*

Hoạt động hỗ trợ phiên dịch cho nạn nhân của tội phạm mua bán người thường áp dụng cho nạn nhân là đồng bào dân tộc ít người ở Việt Nam như: H'mông, Nùng, Sán Dìu, Kơ-me, Kơ Mú... Các cơ quan tố tụng cần linh hoạt cung cấp các dịch vụ hỗ trợ ngôn ngữ thông qua sự giúp đỡ của các thầy cô giáo các trường dân tộc nội trú, già làng, trưởng bản. Sự hỗ trợ này đảm bảo cho nạn nhân của tội phạm mua bán người có thể cung cấp đầy đủ, chính xác và khách quan những chứng cứ của vụ án.

Tuy nhiên, qua trao đổi với một số cán bộ thực tiễn cho thấy, hoạt động hỗ trợ



nạn nhân của tội phạm mua bán người trong giai đoạn truy tố còn có những hạn chế nhất định. Cụ thể là:

**Một là**, những quy định của pháp luật về việc hỗ trợ nạn nhân còn thiếu hoặc chưa rõ ràng, do đó các cơ quan chức năng gặp nhiều khó khăn trong việc vận dụng để hỗ trợ nạn nhân. Ví dụ: Hiện nay, quy định hỗ trợ chi phí đi lại cho nạn nhân chỉ áp dụng khi nạn nhân có nguyện vọng trở về nơi cư trú sau khi được giải cứu nhưng không có quy định cho việc hỗ trợ khi nạn nhân đi lại trong quá trình tiến hành tố tụng của vụ án mua bán người.

**Hai là**, quy định về kinh phí cho việc hỗ trợ nạn nhân của tội phạm mua bán người còn thấp so với chi phí thực tiễn để cơ quan chức năng vận dụng hỗ trợ nạn nhân. Ví dụ: Chi hỗ trợ cho cán bộ được giao nhiệm vụ tư vấn tâm lý cho nạn nhân được quy định là 10.000 đồng/người được tư vấn/lần tư vấn nhưng không quá 500.000 đồng/cán bộ/tháng.

**Ba là**, mối quan hệ phối hợp giữa các lực lượng trong quá trình hỗ trợ nạn nhân trong giai đoạn truy tố còn chưa gắn kết, còn hiện tượng đùn đẩy trách nhiệm. Điều này có thể xuất phát từ việc thiếu quy chế phối hợp liên ngành ở nhiều địa phương trên cả nước trong quá trình hỗ trợ nạn nhân cũng như từ chính tâm lý và nhận thức của người tiến hành hỗ trợ. Ví dụ: Có tư tưởng chỉ những nạn nhân nào chịu phối hợp với cơ quan tố tụng thì mới được hỗ trợ và ngược lại, không hỗ trợ cho nạn nhân nếu họ từ chối hợp tác.

**Bốn là**, các cơ quan chức năng chủ động, linh hoạt cung cấp những hỗ trợ thiết yếu đáp ứng nhu cầu của nạn nhân bị mua bán. Việc hỗ trợ cho nạn nhân chỉ có ý nghĩa nếu cơ quan chức năng giải quyết, đáp ứng đúng nhu cầu của họ. Mặc dù về lý thuyết, các nhu cầu của nạn

nhân là giống nhau nhưng cán bộ thực thi pháp luật cũng cần có sự phân biệt và dựa vào từng hoàn cảnh cụ thể. Ví dụ: Người H'mông ở các tỉnh phía Bắc Việt Nam không giao du, quan hệ với những người không nằm trong cộng đồng H'mông nên việc hỗ trợ nạn nhân là người H'mông nên chú ý đến sự trợ giúp của các trưởng bản - người có tiếng nói uy tín và sức mạnh huy động đồng bào người H'mông trong các hoạt động cộng đồng.

Có thể thấy, những nhu cầu của nạn nhân thường rất phức tạp và đa dạng, đòi hỏi những dịch vụ hỗ trợ phải phù hợp và mở rộng dù ở giai đoạn điều tra, truy tố, xét xử hay tái hòa nhập cộng đồng. Việc hỗ trợ nạn nhân có thể kéo dài vài tuần, vài tháng hoặc lâu hơn nữa, điều đó phụ thuộc vào từng đặc điểm riêng biệt của mỗi nạn nhân. Các cơ quan tiến hành tố tụng cũng nhận thức rằng những thách thức trong việc hỗ trợ nạn nhân nhanh chóng, chính xác, kịp thời luôn được đặt ra liên tục. Việc phân tích những hoạt động hỗ trợ nạn nhân và những hạn chế của hoạt động này gợi mở cho các cơ quan chức năng ở Việt Nam cần chú ý khắc phục trong thời gian tới để có thể hỗ trợ nạn nhân hiệu quả trong bất kể giai đoạn nào./.

### TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Thông tư số 84/2019/TT-BTC ngày 27/11/2019 của Bộ Tài chính quy định nội dung, mức chi cho công tác hỗ trợ nạn nhân và nội dung, mức chi chế độ hỗ trợ nạn nhân quy định tại Nghị định số 09/2013/NĐ-CP ngày 11/01/2013 của Chính phủ quy định chi tiết thi hành một số điều của Luật phòng, chống mua bán người;
2. Luật phòng, chống mua bán người năm 2011;
3. Luật trợ giúp pháp lý năm 2017.